

Kymlicka, Will. Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi. çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, 2015.

Meyrem AKDAĞ*

Will Kymlicka'nın 'Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Hakları Liberal Teorisi' adlı kitabının hareket noktasını, Kanada'da süregiden –etnik, kültürel çatışmaların doğasını anlama ve bu çatışmalara liberal teori içinde çözümler bulma çabası oluşturmaktadır. Bu anlamda, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'daki demokrasilerin azınlık milliyetçiliği ve göçmen çokkültürlülüğü ile ilgili ortak deneyimlerini irdeleyen yazar, liberal teriminin farklı coğrafyalarda farklı yan anlamlarda kullanıldığına dikkat çekmektedir. Liberal terimini bireylerin medeni ve politik haklarına verdiği önemle diğer anlamlarından ayırıştıran yazar, bu çalışmasında azınlık haklarının, fırsat eşitliğine ve sosyal adalete bağlı bir sol-liberal geleneğe ne ölçüde denk düştüğünü açıklamaya çalışmaktadır. Yazarın bu bağlamdaki temel tezi; azınlık hakları, temel bir liberal değer olan "bireysel özerklik" ile birebir örtüşmektedir ve bu nedenle, ulusal azınlıkların özyönetim hakları doğal karşılanmalıdır.

Kitabın Türkçe çevirisi için yazılmış olan önsöz bölümünde Kymlicka, liberal teriminin dünyanın farklı yerlerinde farklı anlamlarda kullanıldığına ve bu durumun akademik yazınında bir takım yanlış anlamlara neden olabileceğine vurgu yapmaktadır. Liberal teriminin Batı Avrupa'da daha çok serbest piyasa taraftarlarını, Kuzey Amerika ve Britanya'da ise daha çok refah devletini savununları ifade etmek

---

* Arş. Gör., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, m.akdag@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8757-2823

için kullanıldığını söyleyen yazar, Anglo-Amerikan geleneğini takip ederek terimi refah devletinin merkez-sol yandaşlarını kapsayan anlamıyla alır ve 'bir azınlık hakları liberal teorisi geliştirmek' için kullanır. Bu doğrultuda serbest piyasanın sağcı yandaşlarını liberter olarak adlandırır.

Kymlicka, birçok liberalin azınlık haklarını, liberalizmin ön koşulu olan bireysel özerkliğe bir tehdit olduğu gerekçesiyle reddetmesine karşın, bu çalışmasında söz konusu haklarının bireysel özerkliğe bir tehdit olmadığını aksine bireysel özerkliğin etkili bir şekilde uygulanması ve geliştirilmesi için zaruri bir gereksinim olduğunu iddia eder.

Diğer taraftan, azınlık hakları kapsamında azınlık özerkliğine de değinen yazar, bu anlamda bazı liberallerin yapmış olduğu eleştirileri, Türkiye'nin Kürt politikası örneğinden hareketle açıklamaya çalışır. Azınlık özerkliğinin Doğu Avrupa'da olduğu gibi Türkiye'de de hoş karşılanmadığını -Batı Avrupa'da ulusal azınlıkların durumlarına benzemeyen bir faktör nedeniyle- Kürt azınlığının komşu devletlerde azımsanamayacak soydaş gruplarının olması ile bu durumun daha karmaşık bir hâl aldığını söyler. Yazara göre, çoğu Kürt insanının katılmayı ve bir devlet oluşturup aynı sınırlar içinde yaşamayı arzu edebilecekleri gerekçe gösterilerek, Türkiye siyasetinde özerkliğe sıcak bakılmamaktadır. Çünkü bölgedeki Kürt azınlığının, sınır komşusu olan üç ülkede de soydaş gruplarının olması, Türkiye'de Kürt azınlığına verilecek olası bir özerkliğin diğer ülkelerdeki soydaş grupları da harekete geçireceği endişesi vardır. Yani bu azınlığın, diğer soydaş gruplarla birleşme ve yeni bir ulus devleti kurma ihtimali her daim olacaktır.

Öte yandan bu azınlığın herhangi ülkelerden birinde özyönetim kazanması koşulunda bunu komşu devlet üzerindeki iddialarına da dayanak yapma olasılığı vardır. Başka bir deyişle Türkiye'de siyasal ve toplumsal istikrarsızlık yaratmak için farklı ülkelerin Kürt ayrıcalığını destekleme olasılığı da bulunmaktadır. Ülkeler arası güç

mücadelelerinde Doğu Avrupa'daki ulusal azınlıklar gibi Kürtlerin de başka ülkeler tarafından kullanılma endişesi, özerkliğin talep edilmesini olumsuz etkilemektedir. Bu konuda yazar, Türkiye'deki Kürt azınlığına ilişkin yeterli bilgiye sahip olmadığını söyleyerek, konuyla ilgili detaylı analize girişmemektedir. Fakat azınlık özerkliğinin, çoğunluk tarafından neden desteklenmediğinin gerekçelerini Türkiye'deki Kürt siyaseti üzerinden açıklamaya çalışmaktadır.

Kitabın giriş bölümünde Kymlicka, günümüzde tüm yurttaşların aynı dili konuşup, aynı etnik gruba mensup oldukları ülkelerin sayısının çok az olduğunu söyler. Bu nedenle kültürel açıdan, dil hakları, siyasi temsil, bölgesel özerklik, toprak iddiaları, göç ve vatandaşlığa kabul politikası, resmî tatiller ve ulusal marşlar gibi milliyet sembollerinde ayrılıkçı birtakım sorunların ortaya çıktığını belirtir. Özellikle de Soğuk Savaşın sona ermesiyle bu anlamdaki etnik-kültürel çatışmaların daha çok belirginlik kazandığını ve baskı yoluyla bazı azınlıkların çoğunluğun dinini, dilini, gelenek ve göreneklerini benimsemeye yönelik asimile politikalarına maruz kaldığını, bazı azınlıkların da fiziksel tecrit ve ekonomik ayrımcılığa tabi tutularak çoğunluk toplum içinde yabancı muamelesi gördüğünü ifade eder. Savaş sonrası dönemdeki liberallerin ise özgül kalıcı bir siyasal kimlik ya da anayasal statü verilmesi hususunda bu azınlık gruplarını desteklemediklerini, aksine bu olası yapılanmaya karşı olduklarını belirtip liberalleri bu anlamda eleştirmektedir.

Kymlicka, geleneksel insan haklarının azınlık haklarını kapsayacak nitelikte olmadığına ve bu nedenle geleneksel insan hakları ilkelerine bir azınlık hakları teorisi eklemek gerektiğine inanır. Fakat azınlık haklarının bazı milliyetçi ve köktenci grupların tarihte Naziler örneğinde olduğu gibi apartheid için bahane arayıp azınlık hakları dilini, kendi çıkarları için kullanabilecekleri endişesiyle yeni bir liberal azınlık hakları teorisi oluşturup, azınlık haklarını özgürlük, demokrasi

ve sosyal ilkelerle sınırlandırıp insan haklarıyla yan yana var olduğunu göstermeye çalışmaktadır.

Kitabın 'Çokkültürcülük Politikası' başlıklı ikinci bölümünde yazar, çokuluslu devletlerle çok etnikli devletlerarasındaki genel farklılıklara değinip ırk, etnik köken ve milliyet kavramları arasındaki ilişkileri irdeler. Ayrıca azınlık haklarına ilişkin özel yönetim hakları, çoketniklilik hakları ve özel temsil hakları gibi ulusal ve etnik grupların talep edebilecekleri türden üç farklı sınıflandırmaya gider. Bu anlamda ilk olarak çokkültürcülükten kastettiği kültürel çeşitliliğin iki genel kalıbını birbirinden ayırıştırarak, analizini belirginleştirmeye çalışan yazar, ilkinde 'ulusal azınlıklar' adını verdiği, daha önce belli bir toprak parçası üzerinde yoğunluk gösteren ve kendi özyönetimi olan kültürlerin başka geniş bir devlet çatısı altına sokulması durumunda kültürel çeşitliliğin oluştuğunu söyler. Bu kültürler genellikle çoğunluk kültürüne karşı kendilerini korumak ve varlıklarını sürdürmek için özerklik ya da özyönetim talep ederler.

İkinci durumda ise kültürel çeşitliliği kişilerin bireysel tercihlerinden ötürü gerçekleştirmiş oldukları göçler oluşturur. Göç yoluyla başka ülkelere giden kişiler gerek sayılarının bir kültürel topluluk oluşturmayacak kadar az olması, gerekse de gittikleri ülkelerin yasaları ve de yaşam standartlarını bilerek ve isteyerek gönüllü olarak kabul etmiş olmaları nedeniyle mevcut toplumla bütünleşmek ve o ülkenin diğer üyeleri gibi kabul görülmek isterler. Burada amaç, orada çoğunluk karşısında ayrı ve özyönetimli bir ulus olarak değil, öz etnik kimliklerinin tanınmasını ve kültürel farklılıklara daha fazla saygı gösterilmesini sağlayacak bir takım yasal düzenlemelerin yapılmasını talep etmektir.

Kymlicka sadece bu iki durumu çokkültürcülük kapsamına alıp ulusal ve etnik farklılıklardan kaynaklanan bir 'çokkültürlülüğe' ağırlık verirken, toplumsal cinsiyet gibi kültürel çeşitliliği doğrudan etkileyen unsurların bu kapsam dışında tutulması- özellikle de günümüzde cinsiyet kimlik tercihlerinin de bu kavram çatısı altında ele alınıp

dezavantajlı grupların yelpazesi genişlerken- yazarın oluşturmaya çalıştığı 'azınlık haklarının liberal teorisi' adlı çalışmasının en büyük eksikliklerinden biridir.

Kymlicka kitabının üçüncü bölümünde daha önceden bahsetmiş olduğu grup farkına dayalı üç hak biçiminin –özyönetim hakkı, özel temsil hakkı ve çoketniklilik hakları- kolektif haklar kapsamında yer aldığını belirtip, kolektif haklar ile bireysel haklar arasındaki ilişkiyi irdeler. Bu konu kapsamında kolektif hakları iç kısıtlamalar ve dış korumalar olarak iki türe ayırır. Buradaki maksadı çoğu liberalin düşündüğünün aksine etnik ve ulusal grupların talep ettiği kolektif hakların kişi haklarına karşı olmadığını göstermektir. Yazara göre, dış korumalar yoluyla gruplar arası ilişkiler bağlamında küçük grup, büyük toplumun ekonomik ve sosyal kararlarının olumsuz etkilerinden korunmayı amaçlar bu nedenle liberallerin bu anlamda alınacak önlemleri onaylamaları gerekmektedir.

Yazarın bu savını doğru çıkaracak günümüzde birçok örneğe rastlanılabilmektedir. Bunlardan en göze çarpanı 4 Ocak 2016 tarihinde Anadolu Haber Ajansının geçmiş olduğu ABD'nin Colorado eyaletinde yaşayan 190 Müslüman işçi ile ilgili haberdur. Bu işçiler çalıştıkları firmanın namaz saatleriyle ilgili yapmış olduğu yeni düzenleme karşısında protesto yolunu seçip, dinsel inançlara uygun namaz saatlerinde kendilerine birtakım ayrıcalıkların verilmesini talep etmişlerdir. Bu örnekte görüldüğü üzere kolektif haklar dâhilinde talep edilen birtakım ayrıcalıklar, grubun kendi üyelerinin dinsel yaşam pratiklerini korumaya yöneliktir ve bu konuda tüm grup üyeleri aynı kanaati paylaşarak hak talebinde bulunmuşlardır.

Fakat diğer taraftan, liberaller arasında kafa karışıklığına ve uzlaşmazlığa neden olan iç kısıtlamalar, grup içi ilişkilerdeki geleneksel motifleri korumaya yönelik davranış kalıplarının kontrol altına alınmasıyla istikrarı sağlamaya yöneliktir. Ulusal ya da etnik grup, mevcut devletten yasal düzlemde birtakım haklar talep edip

devlet gücünü kullanarak kendi üyelerini baskı altına alabilir. Örneğin Amerika'daki kızıl dereli konseylerinin kendi üyelerine balık tutma zorunluluğu getirip bütün bireylerin bu eylemi gerçekleştirmesini zorunlu kılmıştır. Konsey, balık tutmak istemeyen üyelerini kendi ayrıcalıklı hakları kapsamında cezalandırma bilmekte ve grup tarafından dışlaya bilmektedir. Bu da bireysel tercih ve özgürlükleri kısıtlamaktan başka bir şey değildir. Kısacası iç kısıtlamalar yolu ile gruptakilerin geleneksel otoriteleri ve pratikleri sorgulama hakları sınırlana bilinir. Bu nedenle yazar, bu noktada diğer liberaller gibi azınlık haklarının iç kısıtlamalara yönelik ayrıcalıklarını reddeder.

Dördüncü bölümde yazar, tarihsel bağlamda liberal geleneğin azınlık haklarıyla olan ilişkisini irdeleyip, 19. yüzyılda ve iki savaş arası dönemde liberallerin çoğunun azınlık haklarını desteklediğini fakat ikinci dünya savaşından sonra söyler. Yazar, liberallerdeki bu değişimin nedenini, Britanya imparatorluğunun gerilemesine, Milletler Cemiyeti'nin azınlıkları koruma projesinin başarısızlığına ve de Amerikan ırk ayrımı karşıtı hareketler dâhilinde ABD'deki göçmenler arasındaki etnik canlanışa bağlamaktadır. Kymlicka'ya göre Milletler Cemiyetinin azınlık haklarını korumaya yönelik projesi kapsamında Çekoslovakya ve Polonya'da yaşayan ve Almanca konuşan azınlıklara uluslararası tanınma sağlanıyordu.

Naziler Alman asıllı bu vatandaşları Polonya ve Çekoslovakya hükümetlerine karşı bir dizi talep ve şikâyetlerde bulunması yönünde kışkırtmışlardır. Fakat hükümetlerin tırmanışa geçen bu talepleri karşılama hususunda isteksiz davranması Nazilerin azınlıkların uluslararası tanınma hakkını bir saldırı gerekçesi olarak öne sürmesine neden olmuş böylelikle de Milletler projesi manipüle edilmiştir. Bu nedenle liberaller arasında, ulusal azınlıkların uluslararası korunma kavrayışına karşı büyük tepkiler ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan, Amerika Yüksek Mahkemesinde görülen "Brown Davası" eğitimdeki ırkçı ayrımcı sistemi yıkmış 'ayrı ama eşit muamele' yerini 'renk körü' yasalara bırakmıştır.

Kymlicka kitabının beşinci bölümünde kültürün liberal gelenek içindeki rolünü tartışırken çoğu insanın öz kültürüne çok bağlı olduğunu ve seçim özgürlüğünün (bireysel seçim) dil ve tarih ile tanımlanan bir toplumsallık kültürünün ürünü olduğunu söyler.

Özgürlük liberalizmin temel ilkesi olduğundan liberaller, ancak azınlık haklarını bireylerin özgürlükleri veya özerklikleri ile tutarlı olduğu takdirde destekler. Bu nedenle yazar, özgürleşme davasının temelinde bir ulusal grubun özerkliği olduğu fikrinden hareketle bireysel özgürlükle azınlık haklarının uyum içerisinde olduğunu göstermeye çalışır. Bu anlamda yazar bireysel tercihlere yer verir. Ona göre ortak gelenek ve görenekler dağarcığı ile ilişkili olan toplumsallık kültürü, geniş bir sosyal pratikler ve kurumlar yelpazesidir. Üyelerine çok sayıda seçenekler sunar ve sunduğu seçimleri de üyeleri için anlamlı kılar. Bu seçim özgürlüğünü de kültürel anlamlar, sosyal pratikler ve ortak bir dil yoluyla gerçekleştirir. Fakat göçmenlerin ulusal azınlıklar gibi toplumsallık kültürüne sahip olmadıklarını, aksine bunların büyük toplumun kültürüyle bütünleştiklerini ve onu zenginleştirdiklerini ileri sürer.

‘Adalet ve Azınlık Hakları’ başlıklı altıncı bölümde Kymlicka, liberal adaletin bazı özyönetim ve çöketniklilik haklarının ayrılmaz birer parçaları olduğunu eşitlik, tarihsel uzlaşma ve kültürel çeşitlilik argümanları ile açıklamaya çalışır. Eşitlik argümanının ‘devletin yurttaşlarına eşit saygı göstererek muamele etmesi gerektiği’ fikrinden hareketle, nasıl ki egemen ulusların ve etnik grupların kültürünü, kimliğini ve de dilini destekleyen bir takım mevcut politikalar var ise benzer şekilde azınlık gruplarının da özyönetim ve çöketniklilik hakları yoluyla desteklenmesi gerektiğini savunur. Ancak bu şekilde kültürel aidiyet hususunda ortaya çıkan veya çıkabilecek olan haksız grup dezavantajları engellenmiş olur. Bu noktada eşitlik argümanı, özyönetimli azınlık gruplarının yaşamlarını idame ettirebilmeleri için ihtiyaçları olan toprak mülkiyetinin korunması

hususunda önem arz etmektedir.

Diğer taraftan tarihsel uzlaşma argümanındaki ana tema eşitlik argümanının tersine devletin azınlıklara nasıl muamelede bulunması gerektiği ile ilgili değil hangi şartlarda birden fazla halkın partner haline geldikleri ile ilgilidir. Diğer bir deyişle tarihsel argüman, devletin bu halkları yönetme hakkını sınırlayan şeylerin ne olduğu ve bunları hangi şartlarda kabul ettirdiğiyle ilgilidir. Kültürel çeşitlilik argümanı ise çoğunluğun yükümlülüklerinden ziyade onların çıkarlarına başvurur ve öz çıkar adına olan haklarla ilgilenir. Fakat çeşitlilik argümanı, eşitlik ve tarihsel argümanlarda olduğu gibi adalet adına hakları savunmaz. Bu nedenle diğer argümanlarla birlikte bir anlam kazanır ve etnik grupların haklarının bir savunucusu olarak görülür.

Kitabın yedinci bölümünde yazar, siyasal temsil meselelerinden hareketle 'grup temsili' fikrine odaklanıp bunun mevcut temsili demokrasi sistemleri ile olan ilişkisini tartışmaktadır. Ona göre grup temsili, mevcut sistemlerimizin birçok özelliğiyle örtüşmekte olup, demokrasi ve liberallikle de bağdaşmaktadır. Merkezi yasama organında, ulusal veya etnik grupların üyelerine yeterli sayıda sandalye verilmesi hususunda öneri ve örnekler üzerinde de duran yazar, politik kararlar alma süreçlerinde etnik azınlıkların kendi seslerini duyurabilmelerinin alternatif yollarını arama arayışı içerisine girmektedir. Gücün, merkezi hükümetten alınıp ulusal cemaatlara verilmesini talep eden özyönetim hakları ve merkezi yönetimde azınlıklar için talep edilen garantili temsil hakları arasındaki mevcut uzlaşmazlığı irdelemektedir.

'Hoşgörü ve Sınırları' başlıklı sekizinci bölümde Kymlicka, liberal gelenek içinde bireysel özgürlük ile hoşgörünün değerini tartışırken liberal olmayan ulusal azınlıklara bir takım liberal ilkelerin dayatılmasının meşruiyetini sorgular. Bu anlamda bazı azınlıkların kendi üyelerinin temel medeni ve siyasal özgürlüklerini kısıtlamaya yönelik bir dizi iç kısıtlamaları talep edebilecekleri fakat daha önceden

belirtmiş olduğu gibi, bu durumu liberallerin kabul etmeyeceğini dolayısıyla bu noktada liberal devletlerin liberal olmayan azınlıklara liberal değerleri dayatmasının haklı yanlarının olup olmadığını irdeler.

Bu irdeleme neticesinde liberallerin liberal olmayan ulusal azınlıklara kendi görüşlerini dayatma gibi bir haklarının olmadığı neticesine varan Kymlicka, ancak liberallerin, liberal ilkeler kapsamında özgürlük ve eşitlik kavramlarının içeriklerini tespit edip karşılıklı müzakere yoluyla ulusal gruplar arasındaki ilişkileri belirlemeleri gerektiği fikrini savunur. Öte yanda yazar, Afrika ve Doğu Avrupa'da bazı ulusal azınlıklar ve çoğunluk kültürlerinden örnekler vererek yalnızca bazı küçük ulusal ya da etnik azınlıkların liberal gelenekten uzak olmadığını bununla birlikte liberallikten uzak bazı çoğunluk kültürlerinin ve homojen ulusal devletlerin de var olduğunu vurgulama gereksinimi duyar.

Dokuzuncu bölümde yazar, azınlık kültürleri için talep edilen grup farkına dayalı hakların istikrarlı sosyal bir yapı oluşturabilmek için gerekli olan yurttaş kimliğinin oluşumunu ve gelişimini engelleyebileceğine ilişkin endişeleri ele alırken, liberal toplumların istikrarı sağlamak adına neden ortak bir dayanışma duygusuna ihtiyaç duyduklarını açıklamaya çalışır. Zira temsil haklarının ve de çok etniklilik haklarının bu dayanışma duygusuna engel bir unsur oluşturmayacağını fakat özyönetim haklarının bu anlamda ayrılmaya sebep olacağını; çünkü bu haklar yoluyla ulusal azınlıklar kendi kendilerini yönetebilen apayrı bir ulusal azınlık olacaklarından ve de kendilerini bu şekilde büyük toplumdan ayıştıracaklarından ortak bir yurttaş kimliğinin oluşumunu engellemiş olacaktır.

Fakat özyönetim haklarını inkâr etmek de sosyal birlikteliği ve istikrarı olumsuz yönde etkileyecektir. Öte yandan azınlıkların bölgesel olarak belirli yerlerde yoğunlaşmamaları için ABD'de olduğu gibi bazı demokratik sistemlerin yeni stratejiler geliştirerek kendi

federal birimlerinin ya da seçim bölgelerinin sınırlarını çizmişlerdir diyen Kymlicka, bu geliştirilen stratejinin yurttaş katılımını ve politik meşruiyeti desteklediğinin çoğunluk tarafından kabul gördüğünden bahseder.

Kymlicka özyönetim haklarını tanıyan demokratik çokuluslu sistemlerde sosyal düzenin değil, aksine bir istikrarsızlığın olduğundan söz ederken, özyönetim haklarının bir savunucusu olarak bu anlamdaki taleplerinin neden çoğunluk kültürü tarafından kabul edilmesi gerektiğine dair net bir izah ortaya koyamamaktadır. Başka bir deyişle, özyönetim haklarını görmezlikten gelmek veya reddetmek ulusal azınlıklar arasında ortaya çıkan yabancılaşmayı ve ayrılma arzusunu güçlendirdiği gibi özyönetim haklarına sahip ulusların da kendilerini ayrı topluluklar olarak göreceklelerinden toplumsal istikrar olumsuz yönde etkilenecektir vurgusunu yaparken cevaplanması beklenen bir takım soruların oluşmasına neden olur; Madem özyönetim hakları verilsin ya da verilmesin bir istikrarsızlık yaşanacaksa, bir ülke azınlıklara neden bu hakları verme gereği hissetsin? Ya da azınlıkların özyönetim talepleri karşılanırsa bunun genel toplum düzeyinde ne gibi olumlu etkileri olacaktır?

Yazar, son zamanlarda tüm Batı dünyasının gerek azınlık gruplarında gerekse de çoğunluk ulusunda politik değerlere karşı bir yakınlaşmanın varlık gösterdiğini, fakat bu durumun çoğunluk ulusların ulusal bağımsızlıklarını sürdürme konusundaki arzularını ve aynı şekilde ulusal azınlıkların özyönetim taleplerini etkilemediğini söyler. Bu nedenle adalet ilkeleri gibi sosyal birlik için paylaşılan değerlerin yeterli olmadığı buna karşın bir paylaşılan kimlik fikrinin olması gerektiği kanaatine varır. Bu yöndeki düşüncelerini Amerika, İsveç ve Norveç örneklerinden yola çıkarak temellendirir.

Kymlicka'nın savına göre İsveç ve Norveç'in aralarında paylaşılan bir takım ortak değerlerinin olmasına rağmen ortak bir kimliklerinin mevcut olmaması ayrılımlarına sebep olmuştur. Amerika'da ise belirli ulus söylemleri dışında kalan ve vatandaşlarını bir arada tutan temel

etken ortak olan ‘Amerikalılar’ kimliğidir. Yani paylaşılan bu kimlik, ulusun tarihinden, dilinden ya da dininden kaynaklanmaz, aksine belirleyici unsur Amerika Cumhuriyeti’nin kurulması gibi tarihsel başarılarından gelir. Bu tarihsel başarının okul müfredatında ve yurttaşlık edebiyatında güçlü Amerikan siyasi kimliğinin dayanaklarının pekiştirilmesiyle daha anlam kazanır. Fakat bu noktada çokuluslu bir devlette paylaşılan değerlerin ya da gurur kaynağı olan bir tarihi başarının dayanışma adına olumlu birtakım etkilerinin olacağını fakat bunun da tek başına istikrarı sağlama hususunda yeterli olmayacağını ve ortak bir kimliği oluşturma adına başka yolların olması gerektiğine vurgu yapar. Kısacası, siyasal istikrarı sağlayacak koşulların kesin olarak neler olabileceğine dair net bir izahı olmayan yazarın, çokuluslu bir devlette ulusal farklılıkları tanıyan bir birlikteliğin kaynağının neler olabileceğine dair de bir fikri bulunmamaktadır.

Çokkültürlülükle ilgili konuları itinayla iyimser bir şekilde ele alan Kymlicka’nın bu kitabı demokrasi, liberalizm ve de azınlık haklarıyla ilgili birçok tartışmaya kaynak oluşturabilecek nitelikte önemli bir çalışmadır. Fakat büyük emek harcıyarak hazırlamış olduğu kitabının bazı noktalarda eksiklikleri bulunmaktadır. Öncelikle beden engellileri, kadınlar, lezbiyenler, geysler ve cinsiyet kimlik değiştirenler gibi birçok dezavantajlı azınlık gruplarını azınlık hakları kapsamının dışında tutmak çokkültürlülük kapsamını daraltmıştır. Diğer taraftan genel değerlendirmelerin genelde ABD ve Kanada örneklerinden hareketle belirlenmeye çalışılması bazen de Avrupa tarihinde yaşanan azınlık olaylarından hareketle sonuç çıkarımına gidilmesi ve bunun dünya geneli için oluşturulacak azınlık haklarının liberal teorisine temel alınması diğer ülkeleri göz ardı etmektedir.

Nihayetinde her ülkenin coğrafi yapısı konumu ve siyasi geçmişi bir diğerinden farklılık göstermektedir. Bu nedenle sadece belirli ülkeler baz alınarak oluşturulacak bir liberal teori her ülke için geçerli

olmayabilir. Ayrıca, yazar büyük emek harcayarak hazırlamış olduğu kitabının ana hareket noktasını oluşturan bir 'azınlık hakları liberal teorisi'nin tam olarak nasıl olması gerektiğine ilişkin kesin bir vurgu yaparak sonuca bağlayamamıştır. Bu anlamda yazar, okuyucuları büyük bir kafa karışıklığıyla baş başa bırakmaktadır.